

Jacek ZIEMIECKI

Poziom konsumpcji jako miernik demokratyzacji w gospodarce rynkowej

W krajach gospodarki rynkowej „demokracja” jest jednym z kluczowych pojęć obok pojęcia wolnego rynku. Artykuł ma na celu próbę statystycznego urealnienia tego pojęcia (jest ono dość abstrakcyjne) w aspekcie zasady równych szans na rynku. Posłużono się w tym celu statystyką rozkładu poziomu konsumpcji i dochodów gospodarstw domowych w krajach świata.

Powszechnie uważa się, że *pieniądz robi pieniądz*, z kolei *brak pieniądza czyni jeszcze większy brak pieniądza*. Odzwierciedla się to w statystyce rozkładu konsumpcji, gdyż tym samym powstające nierówności powodują mniejszą funkcjonalność zasady równych szans na rynku produkcyjnym w przypadku konsumentów mniej wyedukowanych i pozbawionych funduszy na start w biznesie.

W ostatnich latach, w wyniku kryzysu światowej gospodarki rynkowej, nastąpiła znaczna erozja pojęć dotyczących ekonomii. Mają także miejsce usilne poszukiwania nowych metod gospodarowania. Dotyczy to potrzeb równoważenia gospodarki w krajach rozwiniętych. Zwracają tu uwagę prace Zespołu do Spraw Mierzenia Wyników Gospodarczych, powołanego przez prezydenta Francji, z udziałem 5 laureatów Nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii oraz innych wybitnych ekspertów. Gremium to, pod przewodnictwem profesora J. Stiglitz, zakwestionowało miernik tempa wzrostu dochodu narodowego jako podstawę ocen gospodarczych (choć nie kwestionowano ani zasadności metodologicznej jego ustalania, ani potrzeby jego obliczania), zwracając szczególną uwagę na poziom i redystrybucję konsumpcji¹.

Na podstawie statystyki rozkładu poziomu konsumpcji i dochodów gospodarstw domowych starano się wyodrębnić trzy grupy konsumpcyjne w ramach globalnej gospodarki rynkowej:

- konsumenci, których poziom konsumpcji pozwala uznać ich za potencjalnych inwestorów — grupa: inwestorzy;
- ludność o poziomie konsumpcji wystarczającym, by zaspokajać podstawowe potrzeby życiowe — grupa: konsumenci przeciętni;
- osoby o poziomie konsumpcji niewystarczającym do zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych — grupa: konsumenci poniżej przeciętnego poziomu.

¹ Gadomski W. (21.09.2009 r.), *Czym zastąpić PKB?*, „Gazeta Wyborcza”, s. 31; Hałabuz N. (25.09.2009 r.), *Szczyt G20 — o co spierają się najbogatsi*, „Gazeta Wyborcza” s. 28.

Porównywalność materiału statystycznego, dotyczącego rozkładu konsumpcji i dochodów ludności, publikowanego przez Bank Światowy jest słaba². Potwierdzają to także wnioski wspomnianego Zespołu, który postulował standaryzację badań. Pamiętać tu trzeba, że wskazany zakres danych, co do których postulowano standaryzację, nie jest wadą w przypadku tego opracowania, ponieważ rozkład poziomu dochodów czy konsumpcji zmienia się zasadniczo jedynie w przypadku radykalnych zmian systemów podatkowych danego kraju.

Materiał statystyczny przyjęty do analizy dotyczy 135 krajów świata, w tym dla 86 krajów podano rozkład poziomu konsumpcji, a dla 49 krajów — rozkład dochodów w gospodarstwach domowych. W uwagach do danych zawarto informację, że rozkład dochodów jest bardziej nierówny niż rozkład konsumpcji oraz że jest to jedna z głównych podstaw nieporównywalności danych między krajami. Dlatego dokonałem w tym artykule uproszczonej korekty danych dotyczących rozkładu dochodów, w celu zwiększenia ich porównywalności z rozkładem spożycia w gospodarstwach domowych. W przypadku 55 krajów podających bardziej szczegółowe dane o tworzeniu i podziale dochodu narodowego (w tym 21 krajów z danymi o rozkładzie dochodów ludności, natomiast z brakującymi danymi o rozkładzie konsumpcji) przyjęto dane dotyczące statystyki sektora publicznego (instytucje rządowe i samorządowe) o udzielonej pomocy społecznej dla ludności. Można je porównać z wielkością spożycia w gospodarstwach domowych. Wskaźnik ten umownie można zaliczyć do struktury dochodów ludności z 2 najniższych grup dochodowych w odpowiedniej proporcji. Tym samym odpowiednimi wskaźnikami można zmniejszyć rozkład pozostałych grup centylowych i ostatniej grupy o najwyższych dochodach.

Dane o pomocy społecznej zawierają np. zasiłki dla bezrobotnych, zasiłki związane z urodzeniem dziecka czy też pomoc medyczną dla wielu grup społecznych (szczególnie szeroka w krajach skandynawskich). Przyjąłem zatem (szacunkowo) założenie, że tylko 50% tej kwoty należy uwzględnić w korekcie struktury podziału dochodów, a w przypadku Szwecji i Danii — tylko 30%. Dla pozostałych krajów (z danymi o rozkładzie dochodów, a bez danych pozwalających na określenie wskaźnika udziału pomocy społecznej) przyjąłem wskaźnik kraju o zbliżonym poziomie gospodarczym (np. Republika Czeska i Słowacja) albo umownie (tj. szacunkowo) w wysokości 0,5%. Wśród wspomnianych 55 krajów świata najwyższy udział pomocy społecznej względem ogólnego poziomu spożycia gospodarstw domowych miały kraje skandynawskie: Szwecja — 8,73%, Dania — 8,55% (a np. Francja — 5,03%, W. Brytania — 2,97%, Stany Zjednoczone — 0,92%). W Polsce w zbliżonej zakresowo proporcji było to 2,4%³. W tych wskaźnikach można postawić tezę, że większa demokracja to społeczeństwo z większą redystrybucją dochodów dla biedniejszych.

Dane o strukturze dochodów czy spożycia w gospodarstwach domowych pochodzą z badań ankietowych. Podobnie badane są dane o cenach, a poziom inflacji jest ustalany na ich podstawie. Dane ankietowe stanowią podstawę do wyliczania danych uogólnionych pełnoagregatowych.

² 2009 *World Development Indicators* (2009), The World Bank, New York, s. 72—75.

³ *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2008* (2008), GUS, s. 704 i 705.

By dokonać podziału konsumentów na 3 grupy w aspekcie globalnym, odniesiono się do dochodu narodowego liczonego na mieszkańca, a nie do spożycia w podziale wtórnym (możliwego do określenia statystycznie), ponieważ uniemożliwiłoby to określenie liczby potencjalnych inwestorów. Potencjalnych — bowiem w rzeczywistości znaczna część dochodów w gospodarstwach domowych ludzi bogatych przeznaczana jest na luksusową, ponadstandardową konsumpcję. Nie przyjąłem też do obliczeń wartości dolarowych w cenach nabycia (tzw. PPP), gdyż moim zdaniem (niezależnie od potrzeby liczenia takich danych) są one skażone błędem systemowym (porównywalność poziomu konsumpcji między krajami). Z reguły wzorcowe wskaźniki krajów rozwiniętych zawierają w sobie relatywnie wysokie ceny żywności i relatywnie niskie koszty kapitału, odwrotnie niż w krajach rozwijających się. Jednak w miarę wzrostu dochodu narodowego kraje rozwijające się będą przejmowały strukturę cenową krajów rozwiniętych.

W celu lepszego wykorzystania danych o rozkładzie konsumpcji przyjąłem pewne założenia: jako konsumpcję poniżej przeciętnego poziomu — 2220 dolarów w 2007 r. na mieszkańca rocznie, a dla inwestorów dolną granicę — 11456 dolarów (dane ONZ). Tym samym w danych dla przeciętnego konsumenta mieści się ogromna rozpiętość dochodów lub konsumpcji. Jest to założenie celowe, ponieważ pojęcie przeciętnej rozpiętości dochodów lub konsumpcji jest dla różnych krajów niejednorodne. I do tych wielkości zastosowałem odpowiednie przeliczenia w strukturze konsumpcji czy dochodów ludności.

**TABL. 1. LICZBA LUDNOŚCI WEDŁUG GRUP KONSUMENTÓW
W NIEKTÓRYCH KRAJACH ŚWIATA W 2007 R.**

K r a j e	Konsumentci poniżej przeciętnego poziomu	Konsumentci przeciętni	Inwestorzy	Konsumentci poniżej przeciętnego poziomu	Konsumentci przeciętni	Inwestorzy
	w tys.			w % struktury konsumentów ogółem		
Ś w i a t^a	3811561	1630386	1144384	57,9	24,7	17,4
Kraje Unii Europejskiej^b	1581	84780	406329	0,3	17,2	82,5
Austria	0	29	8291	0	0,3	99,7
Belgia	0	0	10620	0	0	100,0
Bułgaria	734	6534	392	9,6	85,3	5,1
Dania	0	0	5460	0	0	100,0
Estonia	0	579	761	0	43,2	56,8
Finlandia	0	0	5290	0	0	100,0
Francja	0	727	60983	0	1,2	98,8
Grecja	0	1544	9646	0	13,8	86,2
Hiszpania	0	4505	40365	0	10,0	90,0
Irlandia	0	0	4340	0	0	100,0
Litwa	13	2130	1237	0,4	63,0	36,6
Łotwa	0	1382	898	0	60,6	39,4
Niderlandy	0	707	15673	0	4,3	95,7
Niemcy	0	1692	80568	0	2,1	97,9
Polska	0	25274	12846	0	66,3	33,7
Portugalia	0	3161	7449	0	29,8	70,2

^a Bez krajów i terytoriów o ludności poniżej 1 mln mieszkańców. Ich udział w odniesieniu do ludności świata wynosił 0,27%, a w dochodzie narodowym brutto — 0,63%. ^b Bez Cypru, Luksemburga, Malty.

**TABL. 1. LICZBA LUDNOŚCI WEDŁUG GRUP KONSUMENTÓW
W NIEKTÓRYCH KRAJACH ŚWIATA W 2007 R. (dok.)**

K r a j e	Konsument poniżej przeciętnego poziomu	Konsument przeciętni	Inwestorzy	Konsument poniżej przeciętnego poziomu	Konsument przeciętni	Inwestorzy
	w tys.			w % struktury konsumentów ogółem		
Kraje Unii Europejskiej (dok.)						
Republika Czeska	0	1511	8819	0	14,6	85,4
Rumunia	798	18321	2421	3,7	85,1	11,2
Słowacja	36	2127	3237	0,7	39,4	59,9
Słowenia	0	319	1701	0	15,8	84,2
Szwecja	0	0	9150	0	0	100,0
Węgry	0	4947	5113	0	49,2	50,8
W. Brytania	0	3587	57393	0	5,9	94,1
Włochy	0	5704	53676	0	9,6	90,4
Niektóre inne kraje						
Białoruś	1164	8181	355	12,0	84,3	3,7
Chorwacja	0	2659	1781	0	59,9	40,1
Norwegia	0	0	4710	0	0	100,0
Rosja	6138	102195	33777	4,3	71,9	23,8
Serbia	711	6215	454	9,6	84,2	6,2
Szwajcaria	0	0	7550	0	0	100,0
Turcja	10874	55098	7908	14,7	74,6	10,7
Ukraina	17062	28716	1012	36,5	61,4	2,2
Australia	0	1344	19726	0	6,4	93,6
Brazylia	46704	120267	20669	24,9	64,1	11,0
Chiny	786311	503136	35213	59,4	38,0	2,7
Indie	1048567	85453	0	92,5	7,5	0
Indonezja	173096	48237	4307	76,7	21,4	1,9
Japonia	0	0	127770	0	0	100,0
Kanada	0	1467	31513	0	4,4	95,6
Korea Południowa	0	6774	41686	0	14,0	86,0
Meksyk	14149	73458	18183	13,4	69,4	17,2
Stany Zjednoczone	0	24886	276734	0	8,3	91,7
Pozostałe kraje^c	1519300	440898	38206	76,0	22,1	1,9
Kraje oszacowane^d	185904	36622	66501	64,3	12,7	23,0

^c Dla których były dane. ^d O ludności powyżej 1 mln osób, dla których brak danych.

U w a g a. Oszacowania struktury rozkładu dochodów dla 20 krajów (brak danych) o ludności powyżej 1 mln dokonano według struktury krajów o podobnej strukturze gospodarczej, np. dla Tajwanu na podstawie danych Hongkongu, niektórych krajów arabskich wykorzystując strukturę danych dla Tunezji.

Ź r ó d ł o: 2009 World Development Indicators (2009), The World Bank, Washington; National Accounts Statistics: Analysis of Main Aggregates 2007 Part I, II, III (2008), United Nations, New York; „Monthly Bulletin of Statistics” (2009), No. 07/2009, United Nations, New York.

Oto wnioski wynikające z tabl. 1:

1. Główne znaczenie dla zwiększenia liczby i udziału potencjalnych inwestorów oraz zmniejszenia liczby konsumentów poniżej przeciętnego poziomu życia ma wielkość dochodu narodowego liczona na mieszkańca.
2. Kraje, uznawane jako wzorce demokracji, stosujące w ekonomii zasadę „Welfare State” (w przybliżeniu powszechnego dobrobytu) osiągnęły wyróżniające się wskaźniki udziału grup konsumentów w strukturze konsumpcji. Są to kraje skandynawskie, pozostałe kraje Europy Zachodniej, a także Japonia. Jedynie 8 krajów świata spośród uwzględnionych w analizie ma 100% udziału po-

tencjalnych inwestorów: Dania, Finlandia, Norwegia, Szwecja, Austria, Belgia, Irlandia i Japonia. W krajach anglosaskich, w których dominujące znaczenie ma wolny rynek, wskaźnik ten jest również wysoki. Druga grupa krajów z uznanymi zasadami równości konsumpcji to kraje byłego obozu socjalistycznego. Trzecia grupa krajów o względnie niskiej rozpiętości dochodów czy konsumpcji, choć wyższej niż w dwóch poprzednich grupach, to kraje islamskie, gdzie działa zasada szariat i reguły dotyczące unikania bardzo wysokich zysków, zwłaszcza w bankach.

3. Kraje z dyktatorskim systemem zarządzania charakteryzują się bardzo wysokimi (z reguły) wskaźnikami rozpiętości dochodów czy konsumpcji. Tym samym poziom dobrobytu mieszkańców zależy w dużym stopniu od poziomu demokracji.
4. Jest jeszcze grupa krajów o silnej mozaice stosowania reguł ekonomii w danym kraju. Np. w Brazylii część ludności żyje w tak naturalnych warunkach, że oddziaływanie rynku ma bardzo nieznaczną moc, więc i konsumpcja jest nieuchwytna w statystyce rynkowej.
5. Zastosowana metoda pozwala na powiązanie danych makroekonomicznych (dotyczących tworzenia dochodu narodowego) z danymi ankietowymi (dotyczącymi spożycia według grup dochodowych) — czyli danych dotyczących podziału wtórnego dochodu narodowego.
6. Z danych przedstawionych w tablicy można pośrednio określić, jaka jest potencjalna liczba inwestorów oraz potencjalna wielkość zaangażowanego w inwestycjach kapitału inwestorów indywidualnych. Wielkości te należy rozważać w kategoriach nie subiektywnych, ale względem wielkości wytworzonego dochodu narodowego.

Wykorzystując te same dane sporządzono tabl. 2, zawierającą informacje o potencjalnym kapitale inwestycyjnym. Jako potencjalny kapitał inwestycyjny przyjęto w poszczególnych krajach tylko te dane o rozkładzie konsumpcji lub dochodach ludności, które przekraczały 11456 dolarów na mieszkańca rocznie. Jest więc to kryterium dość wysokie.

TABL. 2. POTENCJALNY KAPITAŁ INWESTYCYJNY W NIEKTÓRYCH KRAJACH I OBSZARACH ŚWIATA W 2007 R.

K r a j e	Kapitał inwestycyjny				Udział kapitału w dochodzie narodowym brutto w %
	w mln dolarów	świat = 100	na mieszkańca w tys. dolarów	na inwestora w tys. dolarów	
Ś w i a t^a	12644391	100,0	1,92	11,05	23,3
Kraje Unii Europejskiej^b	3696572	29,2	7,50	9,10	22,1
Austria	78102	0,6	9,39	9,42	20,9
Belgia	113972	0,9	10,73	10,73	25,1
Bułgaria	6150	0,0	0,80	15,69	15,6
Dania	58437	0,5	10,70	10,70	18,8
Estonia	4517	0,0	3,37	5,94	21,2
Finlandia	47663	0,4	9,01	9,01	19,5
Francja	564404	4,5	9,15	9,26	22,2
Grecja	68663	0,5	6,14	7,12	21,9

a, b Notki patrz na str. 67.

**TABL. 2. POTENCJALNY KAPITAŁ INWESTYCYJNY W NIEKTÓRYCH KRAJACH
I OBSZARACH ŚWIATA W 2007 R. (dok.)**

K r a j e	Kapitał inwestycyjny				Udział kapitału w dochodzie narodowym brutto w %
	w mln dolarów	świat = 100	na mieszkańca w tys. dolarów	na inwestora w tys. dolarów	
Kraje Unii Europejskiej (dok.)					
Hiszpania	336807	2,7	7,51	8,34	23,4
Irlandia	64053	0,5	14,76	14,76	25,0
Litwa	6999	0,1	2,07	5,66	18,3
Łotwa	5318	0,0	2,33	5,92	19,6
Niderlandy	154115	1,2	9,41	9,83	20,1
Niemcy	640544	5,1	7,79	7,95	19,3
Polska	72001	0,6	1,89	5,60	17,2
Portugalia	65125	0,5	6,14	8,74	29,2
Republika Czeska	27064	0,2	2,62	3,07	15,7
Rumunia	43749	0,3	2,03	18,07	27,1
Słowacja	9718	0,1	1,80	3,00	13,2
Słowenia	9800	0,1	4,85	5,76	21,3
Szwecja	88015	0,7	9,62	9,62	19,4
Węgry	21860	0,2	2,17	4,28	15,8
W. Brytania	706605	5,6	11,59	12,31	25,5
Włochy	502891	4,0	8,47	9,37	24,0
Niektóre inne kraje					
Białoruś	4880	0,0	0,50	13,75	10,9
Chorwacja	7601	0,1	1,71	4,27	14,8
Norwegia	82802	0,7	17,58	17,58	21,4
Rosja	249319	2,0	1,75	7,38	19,3
Serbia	6214	0,0	0,84	13,69	15,5
Szwajcaria	99986	0,8	13,24	13,24	23,6
Turcja	191727	1,5	2,60	24,24	39,3
Ukraina	5763	0,0	0,12	5,69	4,1
Australia	225769	1,8	10,72	11,45	23,9
Brazylia	791013	6,3	4,22	38,27	60,2
Chiny	409953	3,2	0,31	11,64	12,1
Indie	0	0	0	0	0
Indonezja	34247	0,3	0,15	7,95	7,9
Japonia	801741	6,3	6,27	6,27	18,3
Kanada	311995	2,5	9,46	9,90	21,9
Korea Południowa	168638	1,3	3,48	4,05	17,6
Meksyk	226962	1,8	2,15	12,48	25,4
Stany Zjednoczone	3872506	30,6	12,84	13,99	28,1
Pozostałe kraje^c	1077320	8,5	0,54	28,20	23,7
Kraje oszacowane^d	379383	3,0	1,31	5,70	24,9

c, d Notki patrz na str. 68.

Uwaga i źródło — jak w tabl. 1.

Z danych w tabl. 2 wynika, że w 2007 r. 30,6% potencjalnego kapitału inwestycyjnego tworzone było przez mieszkańców Stanów Zjednoczonych, a nieznacznie mniej w Unii Europejskiej (UE). Zaskakująco wysoki jest potencjalny kapitał inwestycyjny Brazylii. Jest to kraj o wyjątkowo wysokim poziomie rozpiętości dochodów ludności. Oto niektóre inne wnioski:

1. Spośród krajów uwzględnionych w analizie najwyższy potencjalny kapitał inwestycyjny na mieszkańca ma Norwegia (ponad 17 tys. dolarów).

2. Najwyższy udział potencjalnego kapitału inwestycyjnego w dochodzie narodowym brutto miała Brazylia, dla której udział ten w strukturze rozkładu dochodów dla 10% ludności o najwyższych dochodach wynosił 43,0%. Na drugim miejscu znalazła się Turcja — kraj w którym również notowane są znaczne rozbieżności w strukturze konsumpcji ludności.
3. W Unii Europejskiej najwyższym potencjalnym kapitałem inwestycyjnym w 2007 r. dysponowała W. Brytania (ponad 700 mld dolarów amerykańskich).
4. Polska, wśród 12 krajów przyjętych do UE po 2004 r. , miała zdecydowanie najwyższy potencjalny kapitał inwestycyjny mieszkańców. W 2007 r. wynosił on ponad 70 mld dolarów amerykańskich. Jest to nieznacznie wyższe miejsce niż w przypadku, gdyby uwzględniano poziom absolutnego dochodu narodowego.

Można też prowadzić podobną statystykę dla danych dotyczących przeciętnej potencjalnej konsumpcji.

Istnieje znaczne zapotrzebowanie statystyczne na zwiększenie dokładności i standaryzacji obliczeń dotyczących rozkładu dochodów i spożycia mieszkańców w skali krajów świata. W szczególnym stopniu dotyczy to nieuwzględniania w zasadzie dochodów i konsumpcji ludności zmarginalizowanej: długoletnio bezrobotnej, bezdomnej, z reguły nieujmowanej w danych dotyczących rozkładu dochodów czy konsumpcji. Ale dane dla tych grup są w zasadzie uwzględniane w szacunku wielkości dochodu narodowego poprzez oszacowania rynku niejawnego (szarej strefy).

W przypadku danych o rozkładzie dochodów czy konsumpcji pochodzących z ankiet, podobnie jak dane o inflacji, informacje o nich powinny być konfrontowane z danymi o spożyciu, podawanymi w ramach danych o dochodach narodowych. Dane te mogą być znacznie lepiej wykorzystywane w informacjach statystycznych. Nie dochód narodowy, ale jego efekt — spożycie — jest podstawą powszechnego dobrobytu mieszkańców lub jego braku. Mogą być też one wykorzystywane, zwłaszcza dane o potencjalnych inwestorach, w celu porównywania realnych wyników w dochodzie narodowym z danymi dotyczącymi przyrostów inwestycji kapitałowych, wynikających z wycen kapitałowych: akcji, obligacji, nowych nieruchomości.

mgr Jacek Ziemiński — Warszawa

SUMMARY

An analysis of the people income distribution is complicated due to methodological assumptions as well as empirical material. However based on them as well as using data resulting from exchange rates and their ratios three main consumer groups can be selected: consumption under standard level, consumption about standard level and potential investors. A share index can be recognized as one of democratisation measures in the market economy. It can be used to compare potential invest power.

РЕЗЮМЕ

Анализ распределения доходов населения является сложным как в отношении методологических основ так и доступности эмпирического материала. Однако же на этой основе, а также используя данные валютных курсов и их пересчетов, можно выделить три главные группы потребителей: первая у которой потребление ниже условного уровня, вторая, которая находится близко стандартного уровня и потенциальных инвесторов. Коэффициент доли может быть признанный одним из показателей демократизации в рыночной экономике. Он может использоваться для сопоставлений потенциальной силы инвестиций.